مجلّهٔ جغرافیا و توسعهٔ ناحیه‌ای، سال سیزدهم، شمارهٔ ۲، پاییز و زمستان ۱۳۹٤، شمارهٔ پیاپی ۲۵

نقش شهرهای میانی در توسعهٔ نقاط روستایی (نمونهٔ موردی: شهر ایرانشهر)

زهره هادیانی (استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران)
z.hadiyani@gep.usb.ac.ir
وحید رحیمی (کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران، نویسندهٔ مسؤول)
gentlemanvrl@gmail.com
صص ۱۳۵-۱۱۵

چکیده

اهداف: یکی از مهم‌ترین استراتژی های توسعهٔ فضایی و نشت آثار این توسعه به نقاط روستایی توجّه به تقویت شهرهای اندازه‌متوسّط و حمایت از ایجاد این‌گونه شهرها در شبکهٔ سکونت‌گاهی است. این سیاست بر این فرض استوار است که شهرهای میانی در فرایند توسعهٔ فضایی سرزمین نقش مثبتی داشته و می‌توانند در توسعهٔ نقاط روستایی راه‌گشا باشند.

روش: در این مقاله با روش توصیفی – تحلیلی و با نگرش سیستمی نقش شهر میانی ایرانشهر در توسعهٔ نقاط روستایی شهرستان ایرانشهر با استفاده از روش‌ها و مدل‌های کمّی مانند مدل توسعه‌یافتگی‌سکونت‌گاهی موریس، تحلیل جریان‌ها و پرسش‌نامه بررسی شده و تعداد ۳۰ نقطهٔ روستایی از لحاظ متغیرهای اجتماعی، فرهنگی، خدماتی، زیربنایی و فضایی تجزیه و تحلیل شده است. اطّلاعات مورد نظر نیز به صورت کتابخانه‌ای و میدانی گردآوری شده است.

یافته‌ها/ نتایج: در بررسی صورت‌گرفته نتایج مدل موریس نشان می‌دهد که توسعه‌یافتگی در سطح نقاط روستایی ناموزون است و از بین هفت دهستان فقط یک دهستان توسعه‌یافته است. نتایج تحلیل جریان‌ها نشان‌دهندهٔ این است که نقاط روستایی به ایرانشهر وابستگی زیاد دارند، به طوری که حدود ۷۰ درصد روستائیان برای تأمین خدمات و امکانات به ایرانشهر مراجعه می‌کنند. نتایج پرسش‌نامه نیز با استفاده از آزمون‌های T و رگرسیون گویای آن است که شهر ایرانشهر در توسعهٔ ساختارهای اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیربنایی تأثیر زیادی نداشته است.

نتیجه‌گیری: نتایج این تحقیق نشان داد که نقاط روستایی ایرانشهر توسعه‌یافته نیستند و نیازمند توجّه بیشتری به لحاظ خدمات و امکانات هستند.

کلیدواژه‌ها: شهر میانی، توسعهٔ سکونت‌گاهی روستایی، مدل، پرسش‌نامه، ایرانشهر.

تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۱۱/۲۵ تاریخ تصویب: ۱۳۹٤/۹/۱۰

۱. مقدّمه

امروزه اکثر جمعیّت شهری کشورهای در حال توسعه در شهرهای کوچک و میانی زندگی می کنند. از سویی جمعیّت ساکن در نواحی روستایی این کشورها با این شهرها رابطهٔ نزدیکی برقرار کرده اند (اووسو[1]، ۲۰۰۵، ص. ۲۱). بدین جهت امروزه سیاست تقویت شهرهای میانی در کشورهای در حال توسعه برای توسعهٔ مناطق پیرامونی و توزیع خدمات و امکانات به نقاط روستایی اطراف مطرح است (شکویی، ۱۳۸۵، صص. ۳۱۵– ۳۱٤). هدف از تقویت و توسعهٔ شهرهای میانی این است که اقتصاد نواحی روستایی را تحریک کرده و مهاجرت به شهرهای بزرگ را کاهش دهند و همچنین منافع رشد اقتصادی را در نواحی عقب‌مانده پخش کنند (قرخلو، حسینی امینی و رجایی ، ۱۳۸۷، ص. ۱۵). راندینلی[2] در تحلیل روابط شهر و روستا می‌گوید: اهداف توسعهٔ روستایی جدا از شهرها عملی نیست؛ زیرا بازارهای اصلی برای دریافت مازاد تولیدات کشاورزی در مراکز شهری قرار گرفته‌اند و خدمات مورد نیاز جامعهٔ روستایی مانند بهداشت، درمان و آموزش از طریق مراکز شهری تأمین می‌شود. وی معتقد است که شهرهای کوچک و متوسّط به عنوان مکان مرکزی، بیشترین روابط را با سکونت‌گاه‌های روستایی حوزهٔ نفوذ خود برقرار می‌سازند (شکویی و باقری، ۱۳۷۷، ص. ۸۹). به نظر وی توسعهٔ روستایی و شهری ارتباط تنگاتنگی دارند و شهرهای متوسّط می‌توانند نقش مهمّی در توسعهٔ روستایی ایفا کنند و رشد اقتصادی را در نواحی روستا نشین تقویت کنند (حاتمی نژاد، پورحسین، محمّدپور و منوچهری میاندوآب، ۱۳۹۰، ص. ۲٤). شهرهای میانی راه حل مناسبی در جهت توسعهٔ روستایی، کاهش مهاجرت از روستا به شهر و کاهش فاصلهٔ مهاجرتی هستند. این شهرها با عملکرد خاص خود موجب بهره‌گیری استعدادها و قابلیت‌های توسعه و تحرک شهری – منطقه‌ای می‌شوند (رهنمایی، شعبانی‌فرد و اکبرپور سراسکانرود، ۱۳۸۸، ص. ۳٤).

شهر میانی ایرانشهر با جمعیّت ۹۷۰۱۲ نفری (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۰) با داشتن موقعیّت چهارراهی و شعاع عملکرد منطقه‌ای، یک مکان مرکزی نسبت به شهرهای کوچک و نقاط روستایی پیرامون خود است. ایرانشهر دارای پتانسیل‌های بالقوّه‌ای از لحاظ خدماتی، صنعتی و کشاورزی است و با ساماندهی فضایی جمعیّت، فعالیّت و خدمات می‌تواند به صورت کانونی برای توسعهٔ مناطق پیرامونی خود عمل کند و نقش

1. owusu
2. Randinelly

مهمّی در توسعهٔ منطقه‌ای داشته باشد؛ بنابراین با توجّه به مطالب گفته‌شده، تحقیق حاضر درصدد بررسی این موضوع است که ایرانشهر به‌عنوان یک شهر میانی تا چه اندازه توانسته در توزیع فضایی جمعیّت، خدمات، امکانات و در نهایت توسعهٔ نقاط روستایی پیرامونی مؤثر عمل کرده و توسعهٔ پایداری را بین این شهر و نقاط روستایی حوزهٔ نفوذ خود به وجود آورد..

۲. روش تحقیق

روش تحقیق مورد نظر در این مقاله از لحاظ هدف، کاربردی و از لحاظ روش، توصیفی – تحلیلی است و اطّلاعات مورد نظر در این تحقیق به شیوهٔ اسنادی و میدانی گردآوری شده است. این تحقیق در قالب نگرش سیستمی نقش شهر میانی ایرانشهر را در توسعهٔ نقاط روستایی شهرستان ایرانشهر با استفاده از مدل‌های توسعه‌یافتگی سکونت‌گاهی، تحلیل جریان‌ها و همچنین از طریق آزمون‌های آماری آینده‌نگری رگرسیون و رتبه‌بندی t و از ابعاد گوناگون اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، خدماتی و زیربنایی سنجش کرده است. جامعهٔ آماری در این تحقیق ۳۰ نقطهٔ روستایی در شهرستان ایرانشهر طبق سرشماری سال ۱۳۹۰ است که شامل ۵۳۰۳۳ نفر و معادل ۱۲۲۵۸ خانوار است. روش نمونه‌گیری در این تحقیق به صورت تصادفی ساده است و حجم نمونه برای نقاط روستایی با استفاده از فرمول کوکران تعداد ۳۱٤ خانوار به دست آمده است که پرسش‌نامه‌ها در هر روستا به تناسب تعداد خانوار آن روستا توزیع شده‌اند.

در روش تحلیل جریان‌ها، ابتدا جهت و شدّت جریان‌های موجود بین شهر ایرانشهر و نقاط روستایی پیرامون آن در سطوح مختلف تجاری، اداری، آموزشی و درمانی با استفاده از پرسش‌نامه بررسی شد. در مرحلهٔ بعدی خروجی نتایج پرسش‌نامه پس از تجزیه و تحلیل به وسیلهٔ نرم‌افزار Arc Gis به صورت نقشه‌هایی که مشخِّص‌کنندهٔ جهت و شدّت جریان‌ها و همچنین نقشهٔ نهایی حوزهٔ نفوذ ایرانشهر است ترسیم شد.

در مدل موریس برای تعیین سطوح توسعهٔ نقاط روستایی از نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۰ و سال‌نامهٔ آماری ۱۳۹۲، بیست متغیر در قالب شاخص‌های اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و زیربنایی استفاده شد و تمامی نقاط روستایی در سطح دهستان‌های شهرستان ایرانشهر سنجش و ارزیابی شد. در این روش در سه مرحله تعداد امکانات، محاسبهٔ ضرایب و محاسبهٔ توسعه‌یافتگی انجام شده است.

در این مدل با استفاده از اطّلاعات در دسترس برای هر واحد سکونت‌گاهی، جایگاه توسعه یافتگی هریک از واحدها را بر حسب هریک از شاخص‌های انتخابی مشخّص می‌شود و در نهایت میانگین مجموعهٔ شاخص‌ها را با استفاده از روش تحلیلی شاخص توسعه به‌گونه‌ای ساده ولیکن درخور توجّه تعیین کرده و سپس به رتبه‌بندی سکونت‌گاه پرداخته می‌شود. نحوهٔ محاسبهٔ شاخص‌ها به صورت زیر است (رضوانی، ۱۳۸۳، ص. ١٥٤).

(۱)

$$yij = \frac{xij - xijMIN}{xijMAX - xijMIN} * 100$$

Yij: شاخص ناموزون برای متغیر iام ها در واحد jام xij: متغیر iام در واحد jام

Xij MIN: حداقل مقدار متغیر iام Xij MAX: حداقل مقدار متغیر iام

نکتهٔ مهم در این روش این است که شاخص‌های به کار گرفته شده باید هم‌سو یا هم‌جهت باشند. جهت بررسی موضوع، تمام شاخص‌های مورد نظر در قالب فرمول یادشده به کار گرفته شده و در نهایت برای پیدا کردن شاخص اصلی توسعهٔ مورد نظر هر واحد از رابطهٔ زیر استفاده می‌شود.

(۲)

$$D.I. = \frac{\sum_{i=1}^{N} yij}{n}$$

در این رابطه n تعداد شاخص‌های مورد مطالعه و D.I شاخص اصلی توسعهٔ هر واحد به شمار می‌رود. ضریب شاخص توسعهٔ موریس بین ۰ تا ۱۰۰ نوسان دارد که هرچه به ۱۰۰ نزدیک‌تر باشد، سطح توسعه‌یافتگی بیشتر است .

۲. ۱. اهداف تحقیق

۱- شناخت توانمندی‌های شهر ایرانشهر در ارائهٔ خدمات به نقاط روستایی پیرامون.

۲- بررسی روستاهای شهرستان ایرانشهر از لحاظ خدمات و امکانات و رتبه‌بندی آن‌ها از لحاظ توسعه‌یافتگی.

۳- ارائهٔ راهکارهایی به‌منظور تقویت کارکردهای شهری ایرانشهر در جهت ایفای نقش مؤثر در توسعهٔ نواحی روستایی.

٤- شناسایی حوزهٔ نفوذ ایرانشهر

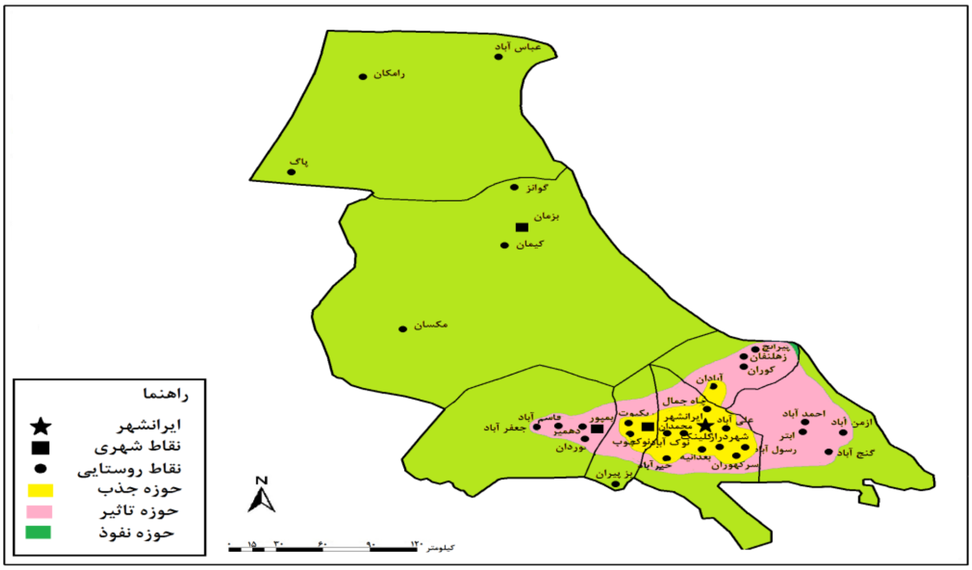
۲. ۲. سؤال و فرضیهٔ تحقیق

آیا ایرانشهر به‌عنوان یک شهر میانی در توسعهٔ ساختارهای اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیربنایی سکونت‌گاه‌های روستایی پیرامون خود تأثیر داشته است؟

به نظر می‌رسد ایرانشهر به‌عنوان یک شهر میانی در توسعهٔ ساختارهای اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیربنایی سکونت‌گاه‌های روستایی پیرامون خود تأثیر داشته است.

۲. ۳. محدودهٔ جغرافیایی مورد مطالعه

محدودهٔ جغرافیایی مورد مطالعه در این تحقیق، شهرستان ایرانشهر در استان سیستان و بلوچستان در جنوب شرقی ایران است (افراخته، ۱۳۸۰، ص. ٥٦). شهرستان ایرانشهر از لحاظ تقسیمات سیاسی شامل سه بخش مرکزی، بمپور و بزمان، هفت دهستان حومه، بمپور شرقی، بمپور غربی، دامن، ابتر، آب رئیس و بزمان و ۳۳۰ آبادی است (سازمان مدیریت و برنامه ریزی، ۱۳۹۰، ص. ۵). در این تحقیق با استفاده از روش احتمالی طبقه‌شده (طبقه‌بندی روستاها بر اساس حوزه‌های نفوذ سه‌گانهٔ شهر ایرانشهر: شامل حوزهٔ جذب، حوزهٔ نفوذ و حوزهٔ تاثیر) ۳۰ نقطهٔ روستایی در سطح شهرستان مطالعه شده است.

شکل ۱- موقعیّت نقاط روستایی مورد مطالعه براساس حوزه‌های نفوذ سه‌گانهٔ شهر ایرانشهر

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۲

۳. مبانی نظری تحقیق

هدف کلّی توسعه، رشد و تعالی همه‌جانبهٔ جوامع انسانی است (سرائی و کمالی زاده، ۱۳۹۲، ص. ٦٧). در این میان توسعهٔ روستایی مفهومی باسابقه است و اهمیّت توسعهٔ روستایی در کشورهای کمتر توسعه یافته بیشتر به دلیل نقش مهم نواحی روستایی در اقتصاد آن‌ها است (یو ان دی پی [1]، ۱۹۹۲، ص. ۱۰). توسعهٔ روستایی تأمین زیرساخت‌های فیزیکی و اجتماعی، ارائهٔ خدمات مالی در مناطق غیرشهری و مدیریت منابع طبیعی است (باریوس [2]، ۲۰۰۸، ص. ٤). عامل شهر-روستا از جمله موضوعات مورد علاقهٔ محققان و صاحب‌نظران توسعه مانند راندینلی و لیپتون بوده است. جامعه‌شناسان نیز به طور فعّالانه در زمینهٔ روابط بین شهر–روستا مشارکت داشته و توجّه آن‌ها عمدتا بر تغییر در جوامع روستایی و تحوّل آن معطوف است (کائور [3]، ۱۹۹۵، ص. ۳). از این حیث، توزیع عادلانهٔ امکانات و ثمرات توسعه، در میان اکثریت جمعیّت یک کشور از ویژگی‌های یک جامعهٔ رو به توسعه است (شکور، شمس‌الدینی، زارع و کریمی ، ۱۳۹۲، ص. ۵۰). بخش عمده‌ا ی از مباحث اصلی در ادبیّات توسعه نیز بر مناسبات میان فضاهای شهری و روستایی متمرکز است (جرو، مورتن [4]، ۲۰۰۱، ص. ۱).

در طی دههٔ ۱۹۸۰ سیاست توجّه به شهرهای میانی توجّه محققان را به خود جلب کرده و افزایش پذیرش نسبت به اهمیّت شهرهای کوچک و متوسّط برای توسعهٔ روستایی و منطقه‌ای هم در بین برنامه ریزان و در بین پژوهشگران همواره وجود داشته است (پدرسن [5]، ۱۹۹۲، ص. ۳۰). راندینلی به‌عنوان یکی از صاحب‌نظران مثبت‌نگر بر نقش توسعهٔ شهرها و به‌ویژه شهرهای میانی در فراهم کردن دامنه‌ای از خدمات برای نواحی پیرامون تأکید دارد (لینچ [6]، ۲۰۰۵، ص. ۱۸). نیل هنری در تبیین نقش شهرهای کوچک در توسعهٔ ملّی، شهرنشینی اشاعه‌یافته از پایین را که توسعهٔ شهرهای کوچک و میانی را در بر دارد؛ وسیله‌ای میّسر و عملی جهت توسعهٔ کشورهای در حال توسعه دانسته است که هدف آن ایجاد فرصت های شغلی و رشد ناحیه‌ای و کمک به رفع نیازهای روستاییانی است که در مجاورت این شهرها زندگی

1. UNDP
2. Barrios
3. Kaur
4. Jerve, Morten
5. Pedersen
6. Lynch

می‌کنند (هنری[1]، ۲۰۰۷، ص. ۵). به طور کلّی دیدگاه‌های اوّلیه، نقش مراکز شهری کوچک و میانی را در توسعهٔ روستایی و منطقه‌ای در درون الگوهای عمومی نظریه‌های مدرن مطرح ساختند و به همین جهت مراکز شهری کوچک و میانی به‌عنوان مراکزی که ابداعات و مدرن‌سازی را به جمعیّت روستایی تراوش می‌کند فرض شدند (سرور و لاله پور، ۱۳۸۹، ص. ۱۰).

شهرهای کوچک و میانی به‌عنوان یکی از عناصر مهم سیستم‌های منطقه‌ای در شکل‌دهی ثبات و تحقق اهداف کلّی سیستم عمل می‌کنند. شهرهای کوچک در تعامل با کوچک‌ترین عنصر سکونت‌گاهی یعنی روستاها و شهرهای میانی در تعامل با بزرگ‌ترین شهر در سطوح منطقه‌ای نقش مهمّی در توسعه و توازن منطقه‌ای نظیر تثبیت جمعیّت، فعالیّت‌ها و سرمایه در فضای ملّی کشور ایفا می‌کنند (سرور و لاله پور، ۱۳۸۹، ص. ۱۰). شهرهای میانه نقش انتقال و تقویت توسعه را ایفا می‌کنند، نقشی که امکان می‌دهد هریک از شهرها عملکرد خاص خود را در به کارگیری استعدادها و قابلیت‌های توسعه و تحریک شبکهٔ شهری منطقه‌ای داشته باشند و مهاجرانی را که عازم شهرهای بزرگ هستند جذب کرده و شرایط کار و اشتغال را فراهم سازند (شمس، ۱۳۸۵، ص. ۱۱۶). استقرار مؤسسات و خدمات وابسته به فعالیّت‌های کشاورزی در مراکز شهری کوچک و میانی موجب می‌شود که هزینه‌ها کاهش یابند و دسترسی به خدمات مختلف برای خانواده‌های روستایی و فعالیّت‌های آن‌ها آسان‌تر شود. خدمات مورد نظر عبارتند از: ترویج کشاورزی، مؤسسات آموزشی، صنایع تبدیلی و بسته‌بندی محصولات کشاورزی، خدمات انبار داری، مراکز بهداشت و آموزش و دسترسی به خدمات دولتی دیگر، تسهیلات بانکی با اعتبار کم‌بهره در جهت حمایت از فعالیّت‌های کوچک و بزرگ محلّی بخش‌های خصوصی، پست، خدمات تخصّصی و مراکز عمده‌فروشی و خرده‌فروشی، کالاهای کارخانه‌ای داخل و بیرون ناحیه. این عملکردها از پتانسیل‌های مراکز شهری کوچک و میانی در توسعهٔ متوازن و نظام‌های سکونت‌گاهی در سطح منطقه‌ای به شمار می‌آیند (سرور و لاله پور، ۱۳۸۹، ص. ۱۰). این گروه از شهرها به دلیل موقعیّت مکانی خود بازاری برای محصولات کشاورزی اطراف خود محسوب می‌شده و علاوه بر مصرف این محصولات به دلیل تقاضای جمعیّت، به‌عنوان کانال عبور این محصولات به شبکهٔ تجاری سرزمین عمل می‌کنند. شبکهٔ انبارداری، بسته‌بندی، حمل‌ونقل و بازاریابی و صدور محصولات کشاورزی حوزهٔ روستایی اطراف این‌گونه شهرها،

1. Henry

زمینهٔ بسیار مناسبی از فعالیّت‌های اقتصادی و ایجاد اشتغال در آن‌ها است (امکچی، ۱۳۸۳، ص. ۲۰). به این قرار که با افزایش جمعیّت در شهر میانه تقاضا برای محصولات کشاورزی تولیدشده در اطراف زیاد می‌شود. این افزایش تقاضا موجب تحرّک فعّالیت‌ها در حوزهٔ روستایی پیرامون شده و کشاورزی را پر رونق‌تر می‌کند. این امر توان اقتصادی خانوارهای روستایی را بالا برده و در نتیجه بیشتر فعّالیت‌ها و در نهایت تحرّک اقتصادی شهرهای میانی را موجب خواهد شد (همان، ۲۱).

بحث شهرهای میانی در ایران برای اوّلین بار به طور رسمی در گزارش‌های آمایش سرزمین سال ١٣٥٦ به میان آمده است و طبقه‌بندی بین شهرهای ۲۵ تا ۲۵۰ هزار نفر را برگزیده‌اند. همچنین در سال ١٣٦٤ طرح پایهٔ آمایش سرزمین نیز در ایران تهیّه شد که در آن شهرهای ۵۰ تا ۲۵۰ هزار نفر در زمرهٔ شهرهای متوسط یا میانی قرار گرفته‌اند. در این گروه از شهرها شباهت به شهرهای بزرگ به دلیل غلبهٔ فعالیّت‌های بازرگانی و خدماتی و شباهت آن‌ها به شهرهای کوچک ناشی از اشتغال بخش وسیعی از جمعیّت به فعالیّت‌های کشاورزی است (زیاری و تقی اقدم ، ۱۳۸۷، ص. ۱۷).

٤. یافته‌های تحقیق

٤. ١. مدل توسعه‌یافتگی سکونت‌گاهی موریس

به منظور حل مسائل ناشی از عدم تعادل‌های منطقه‌ای، گام نخست شناخت و سطح‌بندی روستاها از نظر برخورداری در زمینه‌های اقتصادی، زیربنایی و ارتباطات، اجتماعی– فرهنگی، بهداشتی –درمانی، آموزشی و ... است (عنابستانی، روستا، آوریده و صیادی آبگلی، ۱۳۹۲، ص. ۱۰۱). به همین جهت برنامهٔ عمران سازمان ملل(UNDP) الگویی برای درجه‌بندی نواحی از لحاظ توسعه‌یافتگی (کالبدی – انسانی) به کار برده که هم جدیدترین الگوی رسمی استفاده شده در سطح جهانی بوده و هم این‌که قابلیت گسترش و جایگزینی آن‌ها در فضاهای مورد برنامه‌ریزی با مقیاس‌های مختلف و متنوع قابل اجراست. این الگو به مدل موریس معروف است (حسین زاده دلیر، ۱۳۸۰، ص. ۱۵۲). این مدل همچنین از جمله مدل‌هایی است که در تعیین الگوی استقرار شبکهٔ سکونت‌گاهی، تعیین منظومهٔ روستایی و یا حوزهٔ نفوذ عمران روستایی از اهمیّت ویژه‌ای برخوردار است (رضوانی، ۱۳۸۳، ص. ١٥٤).

محاسبهٔ درجهٔ توسعه‌یافتگی دهستان‌های شهرستان ایرانشهر در (جدول ۳) نشان می‌دهد کـه دهسـتان حومه به دلیل نزدیکی به شهر از بیشترین و با کیفیت‌ترین امکانات برخوردار بـوده و توسـعه‌یافتـه اسـت. دهستان‌های بمپور شرقی و بزمان در حال توسعه محسوب شده و دهستان‌های بمپور غربی، دامـن و ابتـر کمتر توسعه‌یافته و دهستان آب رئیس توسعه‌نیافته بوده‌اند. نتایج مدل نشان می‌دهد که در سطح شهرسـتان توسعهٔ ناموزون است، به طوری که در بین هفت دهستان فقط یک دهسـتان توسـعه یافتـه اسـت و سـایر دهستان‌ها از توسعهٔ مطلوبی برخوردار نیستند؛ بنابراین لازم است در برنامه‌ریزی‌های توسعه در سطح استان و شهرستان توجّه بیشتری به نقاط روستایی صورت گرفته و از تمرکز امکانات و خدمات در نقاط شـهری جلوگیری شود تا توسعهٔ موزون و هماهنگی در بین نقاط شهری و روستایی برقرار شود.

جدول ۱- تعداد امکانات و خدمات به تفکیک دهستان

مأخذ: نگارندگان، براساس اطّلاعات مرکز آمار ایران، ۱۳۹۲

متغیرها		دهستان						
		حومه	ابتر	دامن	بمپور شرقی	بمپور غربی	بزمان	آب رئیس
فرهنگی	تعداد مدرسهٔ ابتدایی	۲۰	۲۸	۱۵	۱۷	۱۳	۳٦	۱۰
	تعداد مدرسهٔراهنمایی	۱۵	۹	۹	۱۳	۱٦	۱۵	٤
	تعداد دبیرستان	۵	۲	۲	۵	٤	۲	۰
	تعداد هنرستان فنی و حرفه‌ای	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
	تعداد کتاب‌خانه عمومی	۱	۰	۱	۲	۱	۰	۰
	تعداد مکان ورزشی	۳	۱	۱	۱	۲	۲	۰
	تعداد مسجد	۳٦	۳۱	۲۷	۲۱	۱۳	۲۱	۵
اجتماعی	تعداد مجتمع بهزیستی	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
	تعداد مرکز بهداشتی درمانی	۲	۱	۱	۲	۱	۱	۰
	تعداد خانه بهداشت	۱۰	۵	۱۰	۹	۹	۵	۲
	تعداد داروخانه	۱	۱	۱	۰	۱	۰	۰
	تعداد شورای اسلامی	۱۵	۱۳	۱۹	۱۵	۱۲	۱۹	۲
	تعداد شرکت تعاونی روستایی	۱۰	۷	۷	۸	۸	۱۰	۲
خدماتی	تعداد بانک	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
	تعداد دفاتر خدمات پستی و مخابرات	۱۰	۹	۷	۸	٦	۹	۱
	تعداد تعمیرگاه ماشین‌آلات کشاورزی	۱	۰	۰	۱	۰	۰	۰
	تعداد پمپ بنزین	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
زیربنایی	آب لوله‌کشی و برق	٤٦	۳۰	۲۷	۲۱	۱۷	۲۰	۲
	راه روستایی آسفالته احداث‌شده	۲۰	۵	۱۰	۱۰	۱۷	۱۹	۲
	راه روستایی خاکی احداث‌شده	٤۵	٦۲	۲۰	۲۱	۱٦	۹۵	٤۹

جدول ۲- محاسبهٔ ضریب توسعه‌یافتگی موریس از لحاظ متغییرهای مورد مطالعه

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۲

متغیرها		دهستان						
		حومه	ابتر	دامن	بمپور شرقی	بمپور غربی	بزمان	آب رئیس
فرهنگی	تعداد مدرسهٔ ابتدایی	۳۸/٤٦	٦۹/۲۰	۱۹/۲۳	۲٦/۹۲	۱۱/۵۳	۱۰۰	۰
	تعداد مدرسهٔ راهنمایی	۹۱/٦٦	٤۱/٦٦	٤۱/٦٦	۷۵	۱۰۰	۹۱/٦٦	۰
	تعداد دبیرستان	۱۰۰	٤۰	٤۰	۱۰۰	۸۰	٤۰	۰
	تعداد هنرستان فنی و حرفه‌ای	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
	تعداد کتاب‌خانه عمومی	۳۳/۳۳	۰	۳۳/۳۳	۱۰۰	۰	۰	۰
	تعداد مکان ورزشی	۱۰۰	۳۳/۳۳	۳۳/۳۳	۳۳/۳۳	٦٦/٦٦	٦٦/٦٦	۰
	تعداد مسجد	۱۰۰	۸۳/۸۷	۷۰/۹٦	۵۱/٦۱	۲۵/۸۰	۵۱/٦۱	۰
اجتماعی	تعداد مجتمع بهزیستی	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
	تعداد مرکز بهداشتی درمانی	۱۰۰	۵۰	۵۰	۱۰۰	۵۰	۵۰	۰
	تعداد خانهٔ بهداشت	۱۰۰	۳۷/۵۰	۱۰۰	۸۷/۵۰	۸۷/۵۰	۳۷/۵۰	۰
	تعداد داروخانه	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۰	۱۰۰	۰	۰
	تعداد شورای اسلامی	۷٦/٤۷	٦٤/۷۰	۱۰۰	۷٦/٤۷	۵۸/۸۲	۱۰۰	۰
	تعداد شرکت تعاونی روستایی	۱۰۰	٦۲/۵۰	٦۲/۵۰	۷۵	۷۵	۱۰۰	۰
خدماتی	تعداد بانک	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
	تعداد دفاتر خدمات پستی و مخابرات	۱۰۰	۸۸/۸۸	٦٦/٦٦	۷۷/۷۷	۵۵/۵۵	۸۸/۸۸	۰
	تعداد تعمیرگاه ماشین‌آلات کشاورزی	۱۰۰	۰	۰	۱۰۰	۰	۰	۰
	تعداد پمپ بنزین	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
زیربنایی	تعداد روستاهای دارای آب لوله کشی و برق	۱۰۰	٦۳/٦۳	۵٦/۸۱	٤۳/۱۸	۳٤/۰۹	٤۰/۹۰	۰
	تعداد راه روستایی آسفالته احداث شده	۱۰۰	۱٦/٦٦	٤٤/٤٤	٤٤/٤٤	۸۳/۳۳	۹٤/٤٤	۰
	تعداد راه روستایی خاکی احداث شده	۳٦/۷۰	۵۸/۲۲	۵/۰٦	۳۲/٦	۱۰۰	۱۰۰	٤۱/۷۷

جدول ۳- رتبه و ضریب توسعه‌یافتگی دهستان‌های شهرستان ایرانشهر

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۲

مکان	رتبهٔ توسعه‌یافتگی	D. I	وضعیّت توسعه
دهستان حومه	۱	٦۸/۸۱	توسعه‌یافته
دهستان بمپور شرقی	۲	٤۹/۸۷	در حال توسعه
دهستان بزمان	۳	٤۸/۰۸	در حال توسعه
دهستان بمپور غربی	٤	٤۱/٤۱	کمتر توسعه‌یافته
دهستان دامن	۵	٤۱/۱۹	کمتر توسعه‌یافته
دهستان ابتر	٦	٤۰/۵۰	کمتر توسعه‌یافته
دهستان آب رئیس	۷	۲۰/۰۸	توسعه‌نیافته

٤. ۲ . مدل تحلیل جریان‌ها

به طورکلّی نقش شهرها در توسعهٔ روستایی از طریق پیوندها و مناسبات روستایی- شهری تحقق می‌یابد. پارادایم‌های جدید توسعه، شبکه‌ها و جریان‌ها را در نظر می‌گیرند؛ چراکه جریان‌ها و پیوندهای بین نواحی روستایی و شهری مهم است. برخی از جریان‌ها و پیوندهای روستایی–شهری می‌تواند برای هریک از نواحی مساعد باشد، ولی باید توجّه داشت که منافع خالص می‌تواند به شیوه‌های مختلف جریان یابد و درنتیجه باگذشت زمان از یک مکان به مکان دیگر تغییر می‌کند (لینچ[1]، ۲۰۰۵، ص. ۵). امروزه با تحوّلات گستردهٔ اقتصادی- اجتماعی و تکنولوژیک از جمله در زمینهٔ حمل‌ونقل و راه‌های ارتباطی، روابط شهر و روستا بسیار گسترده و متنوّع شده است. این روابط خود را به شکل جریان جمعیّت، کالا، عقاید، سرمایه، اطّلاعات و نوآوری نشان می‌دهد. به همین دلیل بسیاری از تحوّلات و تغییرات در شهرها و روستاها ناشی از کم و کیف روابط بین آن‌هاست؛ بنابراین لازم است روابط شهری- روستایی در روند برنامه‌ریزی مورد توجّه قرارگیرد (کلایتون[2]، ۲۰۰۳، ص. ۱۸٦). به این منوال و از دیدگاه روابط و پیوندهای روستایی_ شهری را می‌توان از دو منظر بررسی کرد.

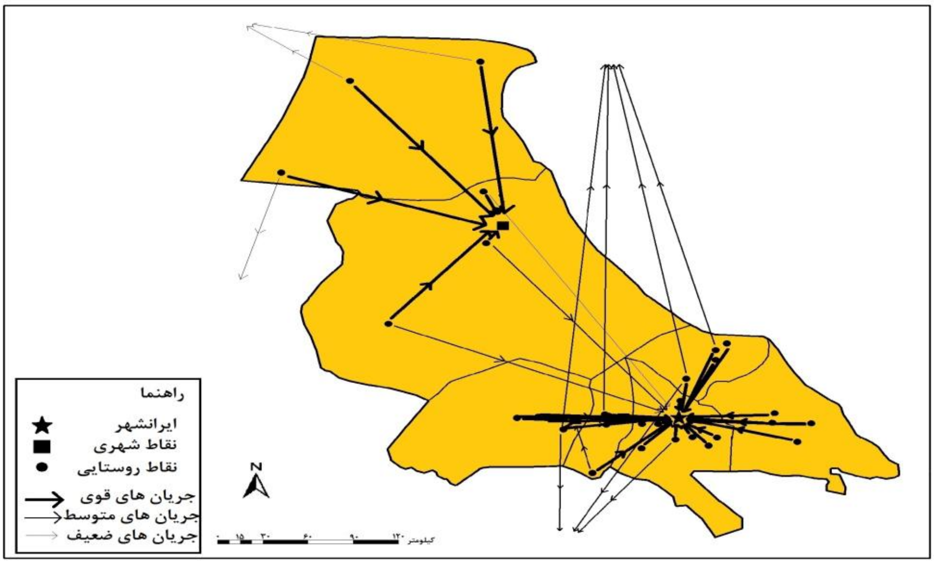
الف (روابط متقابل فضایی): شامل جریان‌های افراد، کالاها، سرمایه، اطّلاعات، فنّاوری و حتّی مواد زائد. ب (روابط متقابل بخشی): شامل فعالیّت‌های روستایی که در نواحی شهری به انجام می‌رسند یا فعالیّت‌هایی که اغلب به عنوان شهری طبقه‌بندی می‌شوند (نظیر صنعت و خدمات) امّا در نواحی روستایی شکل می‌گیرند. بر این مبنا سکونت‌گاه‌های روستایی به طرق گوناگون با شهرها در ارتباط و پیوند قرار دارند (تاکولی، دنت[3]، ۱۹۹۸، ص. ۳۲). در این تحقیق برای شناخت روابط بین ایرانشهر و نقاط روستایی و اطّلاع از میزان وابستگی نقاط روستایی به این شهر و هم‌چنین رصد شدّت جریان‌ها، از جریان‌های مختلف تجاری، اداری، آموزشی و درمانی استفاده شده است.

٤. ۲. ۱. جریان‌های تجاری: بر اساس نتیجهٔ مدل تحلیل جریان‌ها در زمینهٔ تجاری بین شهر ایرانشهر با نقط روستایی اطراف نشان می‌دهد که با توجّه به نقش خدماتی شهر ایرانشهر و

---

1. Lynch
2. Clayton
3. Tacoli, Dent

وجود بازارهای متنوّع، ۷۳ درصد پاسخ‌دهندگان اظهار داشته‌انـد اولویّـت آن‌هـا جهـت تـأمین خدمات در درجهٔ اوّل ایرانشهر است و شهرهای بمپور با ۱۲/۷ ردهٔ دوم، زاهدان به‌عنوان مرکـز استان با ۳/۸ در ردهٔ سوم، بزمان با ۳/۸ در ردهٔ چهارم، محمدان با ۳/۵ در ردهٔ پنجم و چابهـار با ۲ درصد در ردهٔ ششم قرار دارند. نتایج مدل تحلیـل جریـان‌هـای تجـاری در (جـدول ٤) و (شکل ۲) نشان داده شده است.

شکل ۲ – نقشهٔ جریان‌های سطح ۱ (تجاری) بین ایرانشهر و نقاط روستایی

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۲

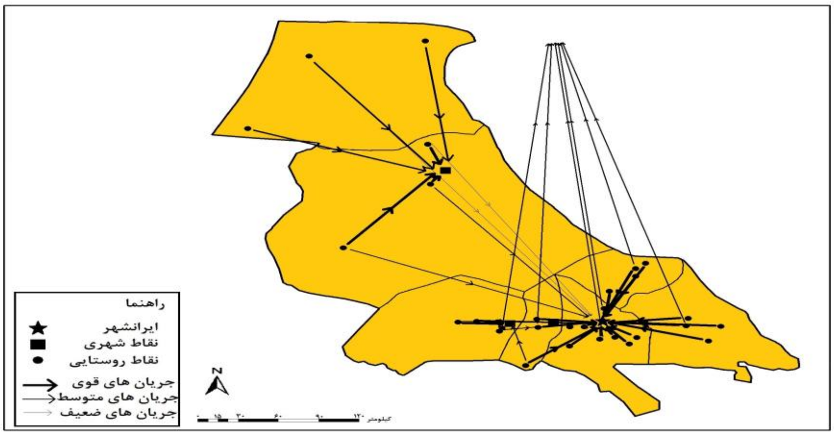
جدول ٤– سهم ایرانشهر در تأمین خدمات سطح ۱ (تجاری) به نقاط روستایی مورد مطالعه

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۲

	ایرانشهر		زاهدان		چابهار		بمپور		محمدان		بزمان		دلگان		استان کرمان		جمع	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
خدمات سطح ۱	۲۲۹	۷۳	۱۲	۳/۸	٦	۲	٤۰	۱۲/۷	۱۱	۳/۵	۱۲	۳/۸	۲	۰/٦	۲	۰/٦	۳۱٤	۱۰۰

٤. ۲. ۲. **جریان‌های اداری:** بر اساس نتیجهٔ مدل تحلیل جریان‌ها در زمینهٔ اداری بـین شـهر ایرانشـهر با نقاط روستایی نشان می‌دهد که بـا توجّـه اسـتقرار ادارات مختلـف در شـهر ایرانشـهر ۷٤/۲ درصـد

پاسخ‌دهندگان اظهار داشته‌اند اولویّت آن‌ها جهت تأمین این خدمات ایرانشهر است. شهر بمپور با ۱٤/٦ درصد ردهٔ دوم، شهر زاهدان به عنوان مرکز استان با ۳/۸ در ردهٔ سوم و شهر بزمان با ٤/٥ در ردهٔ چهارم قرار دارد. نتایج حاصل جریان‌های اداری در (جدول ۵) و (شکل ۳) نشان داده شده است.

شکل ۳ - نقشهٔ جریان‌های سطح ۲ (اداری) بین ایرانشهر و نقاط روستایی

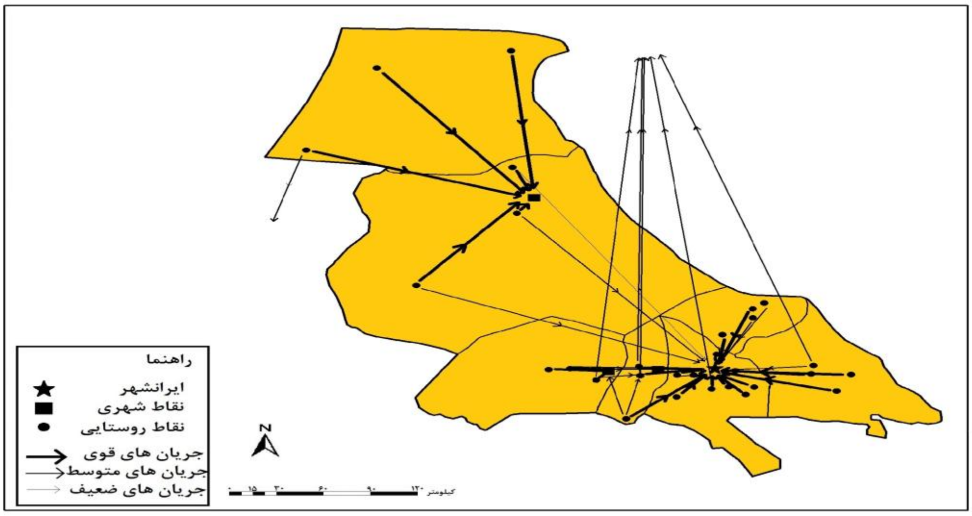
مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۲

جدول ۵- سهم ایرانشهر در تأمین خدمات سطح ۲ (اداری) به نقاط روستایی

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۲

	ایرانشهر		زاهدان		بمپور		محمدان		بزمان		جمع	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
خدمات سطح ۲	۲۳۳	۷۴/۲	۱۳	۴/۲	۴۶	۱۴/۶	۸	۲/۵	۱۴	۴/۵	۳۱۴	۱۰۰

٤. ۲. ۳. جریان‌های آموزشی: نتیجهٔ جریان‌های آموزشی بین نقاط روستایی شهر ایرانشهر با نقاط روستایی نشان می‌دهد که با توجّه به وجود مراکز آموزشی و فرهنگی دانشگاهی در ایرانشهر، ۷۰/٤ درصد پاسخ‌دهندگان اظهارداشته‌اند اولویّت آن‌ها جهت تأمین این خدمات شهر ایرانشهر است. شهر بمپور با ١٤/٣ درصد ردهٔ دوم، شهر زاهدان با ٥/٨ در ردهٔ سوم، شهر محمدان با ٤/٨ در ردهٔ چهارم و شهر بزمان نیز با ٤/١ در ردهٔ آخر قرار دارد. نتایج حاصل جریان‌های آموزشی بر اساس (جدول٦) و (شکل٤) نشان داده شده است.

شکل ٤- نقشهٔ جریان‌های سطح ۳ (آموزشی) بین ایرانشهر و نقاط روستایی

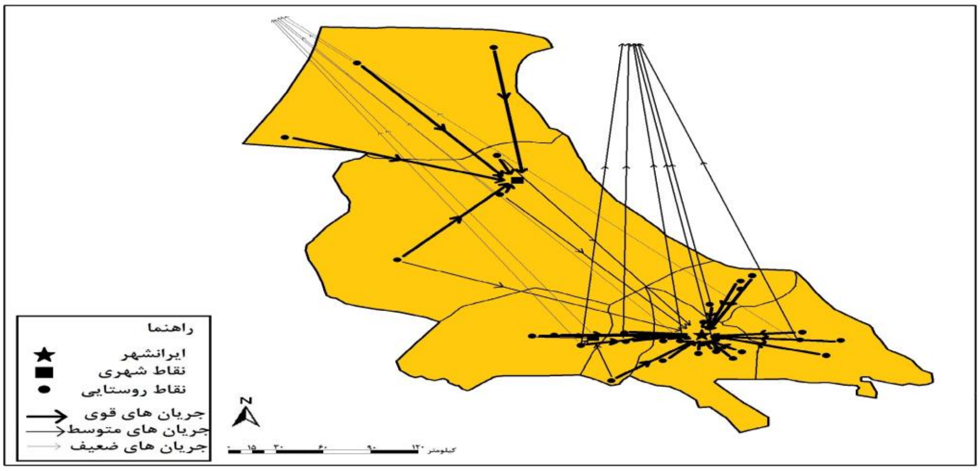
مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۲

جدول ٦- سهم ایرانشهر در تأمین خدمات سطح ۳ (آموزشی) به نقاط روستایی

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۲

	ایرانشهر		زاهدان		بمپور		محمدان		بزمان		جمع	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
خدمات سطح ۲	۲۳۳	۷۴/۲	۱۳	۴/۲	۴۶	۱۴/۶	۸	۲/۵	۱۴	۴/۵	۳۱۴	۱۰۰

٤. ۲. ٤. جریان‌های درمانی: نتیجهٔ جریان‌های درمانی بین شهر ایرانشهر با نقاط روستایی نشان می‌دهد با توجّه به وجود مراکز درمانی دولتی و خصوصی در شهر ایرانشهر، ٦٣/٧ درصد پاسخ‌دهندگان اظهارداشته‌اند اولویّت آن‌ها جهت تأمین این خدمات شهر ایرانشهر است. شهر زاهدان با ۱۸/۱ در ردهٔ دوم، شهر بمپور با ۹ درصد در ردهٔ سوم، شهر بزمان با ۳/۸ درصد در ردهٔ چهارم، شهرهای‌محمدان و کرمان نیز با سهمی ۲/۹ درصدی در رده‌های پنجم و ششم قرار دارند. نتایج حاصله از مدل نیز بر اساس (جدول ۷) و (شکل ۵) نشان داده شده است.

شکل ۵- نقشهٔ جریان‌های سطح ٤ (درمانی) بین ایرانشهر و نقاط روستایی

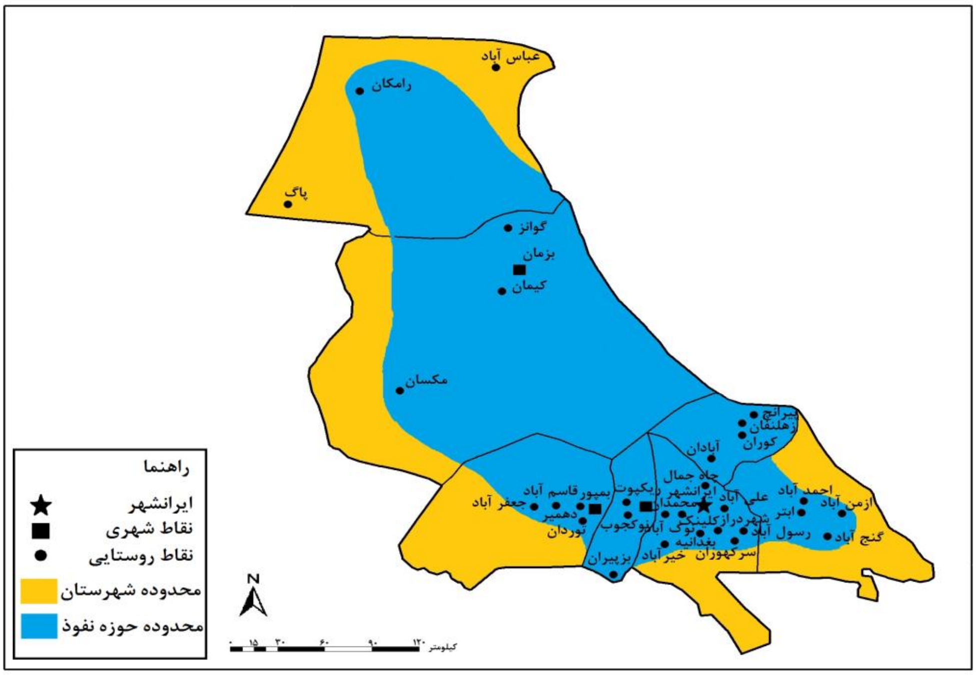
مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۲

جدول ۷- سهم ایرانشهر در تأمین خدمات سطح ٤ (درمانی) به نقاط روستایی

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۲

	ایرانشهر		زاهدان		بمپور		محمدان		بزمان		استان کرمان		جمع	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
خدمات سطح ۴	۲۰۰	۶۳/۷	۵۷	۱۸/۱	۲۸	۹	۹	۲/۹	۱۲	۳/۸	۸	۲/۵	۳۱۴	۱۰۰

تحلیل جریان‌های مختلف در چهار سطح مختلف تجاری، اداری، آموزشی و درمانی نشان می‌دهد که شهر ایرانشهر سهم عمده‌ای در تأمین خدمات مختلف نقاط روستایی در سطح شهرستان دارد و این نکته خود مبیّن توزیع نامناسب خدمات و امکانات بر اساس تناسب جمعیّت و سکونت‌گاه‌های شهری و روستایی است که سبب شده است شدّت جریان‌ها و وابستگی نقاط روستایی اغلب به سمت شهر ایرانشهر باشد؛ بنابراین بر اساس (شکل ٦)، محدودهٔ نهایی جریان‌های حوزهٔ نفوذ ایرانشهر جایی است که شدت جریان‌ها کاهش می‌یابد که با توجّه به تحلیل تمامی جریان‌ها حوزهٔ نفوذ نهایی شهر ایرانشهر ترسیم شده است.

شکل ٦- نقشهٔ حوزهٔ نفوذ نهایی ایرانشهر براساس تحلیل جریان‌ها

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۲

٤. ۳. پرسش‌نامه

جدول ۸- توزیع فراوانی و درصد پاسخ‌گویان بر اساس جنس در نقاط روستایی

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۲

جنس	فراوانی	درصد فراوانی
مرد	۲۵۶	۸۲/۵
زن	۵۵	۱۷/۵
جمع	۳۱۴	۱۰۰

جدول ۸) توزیع فراوانی افراد مورد مطالعه را بر اساس جنس آن‌ها در نقاط روستایی که به صورت تصادفی انتخاب شده‌اند نشان می‌دهد. تعداد ۳۱٤ نفر یا ۸۲/۵ درصد مرد و ٥٥ نفر یا ۱۷/٥ درصد را زنان تشکیل داده‌اند.

٤. ۳. ۱. آزمون T

جدول ۹- آزمون t ازمتغیرهای تحقیق در نقاط روستایی

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۲

متغیرها	N	M	SD	Test value	t	d.f	Sig.
اقتصادی	۳۱٤	۲۳/۹۰۹۹	٥/۷٦۰٦٤	۲٤	-/۲۸۱	۳۲۱	/۷۷۹
اجتماعی	۳۱٤	۲۰/۷۳۹۱	٦/۱۹٤۱۸	۲۱	-/۷٥٦	۳۲۱	/٤٥۰
فرهنگی	۳۱٤	۲۳/٤۸۷٤	٦/٦۱۹۳۱	۲٤	-۱/۳۸۱	۳۲۱	/۱٦۸
زیربنایی	۳۱٤	۱۸/۰۷۱٤	٤/٤۱۳۷۱	۱۸	/۲۹۰	۳۲۱	/۷۷۲
کل	۳۱٤	۸٦/٥۳۱٤	۱۹/۲۷۱٦۹	۷۸	-/٤۳٤	۳۲۱	/٦٦٥

به‌منظور این‌که مشخّص شود شهر ایرانشهر تا چه اندازه در توسعهٔ ساختارهای اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیربنایی نقاط روستایی تأثیر داشته است از آزمون T-test استفاده شده است. نتایج (جدول ۹) حاکی از این است که میانگین و انحراف معیار در ارتباط با نقش ایرانشهر به‌عنوان یک شهر میانی در توسعهٔ ساختارهای اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیربنایی سکونت‌گاه‌های روستایی پیرامون خود برابر با ۸٦/٥۳ و ۱۹/۲۷ که از میانگین آزمون (۸۷) کوچک‌تر است و این تفاوت با t= -۰/٤۳، d.f=۳۲۱ و sig=۰/٦٦ به احتمال ۹٥ درصد معنادار نیست؛ بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که به نظر می‌رسد ایرانشهر به‌عنوان یک شهر میانی در توسعهٔ ساختار اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، زیربنایی سکونت‌گاه‌های روستایی پیرامون خود تا حدّ متوسطی تأثیر داشته است.

٤. ۳. ۲. رگرسیون گام به گام (مرحله به مرحله)

جدول ۱۰- آزمون رگرسیون گام به گام از متغیرهای تحقیق در نقاط روستایی

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۲

گام	متغیر ها	R^2	F	β	t	sig
۱	اجتماعی	۰/۸۹	۱۳۳۲/۹٥	۰/۸۹	۳٦/٥۱	۰/۰۰۰
۲	اجتماعی + فرهنگی	۰/۹٦	۲۰۱۹/۱۷	۰/٦۱ ۰/٤٤	۳۱/۲۲ ۲۲/۷۸	۰/۰۰۰
۳	اجتماعی + فرهنگی + اقتصادی	۰/۹۸	٥٦٦۳/٤۲	۰/٤۳ ۰/٤۲ ۰/۳۰	۳۸/۰۹ ٤۲/۳۹ ۳۰/٦۳	۰/۰۰۰
٤	اجتماعی + فرهنگی + اقتصادی+ زیربنایی	۱		۰/۳۲ ۰/۳٤ ۰/۲۹ ۰/۲۲	۱/۷۹ ۲/۳٥ ۲/۱۸ ۱/۳۱	۰/۰۰۰

برای این‌که مشخص شود که ایرانشهر به‌عنوان یک شهر میانی در کدام سطح توسعه‌یافتگی از منظر عوامل اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیربنایی در سکونتگاه‌های روستایی پیرامون خود بیشترین تأثیر را داشته است، از رگرسیون گام به گام استفاده شد که نتایج این بررسی در (جدول ۱۰) ذکر شده است.

نتایج جدول۱۰ نشان می‌دهد که در بررسی اولویّت‌های توسعه از منظر عوامل اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیربنایی، بیشترین میزان توسعه‌یافتگی در گام اوّل در بعد اجتماعی در نقاط روستایی اتفاق افتاده است و بعد از آن در گام‌های بعدی توسعه‌یافتگی به میزان کمتری در ابعاد فرهنگی، اقتصادی و زیربنایی اتفاق افتاده است؛ بنابراین با توجّه به نتایج آزمون رگرسیون لازم است که در آینده در نقاط روستایی مورد مطالعه، سرمایه‌گذاری و توجّه بیشتری در بخش های اقتصادی، زیربنایی و فرهنگی صورت گیرد.

۵. نتیجه‌گیری و پیشنهادها

در این تحقیق بر اساس مدل‌های توسعه‌یافتگی و تحلیل جریان‌ها مشخّص شد که از بین هفت دهستان در سطح شهرستان ایرانشهر فقط دهستان حومه توسعه‌یافته است و بقیهٔ دهستان ها از سطوح توسعه‌یافتگی خوبی برخوردار نیستند و توسعه‌یافتگی ناموزون است؛ بنابراین نقاط روستایی نیازمند سرمایه‌گذاری بیشتری در خصوص امکانات و خدمات در بخش‌های مختلف هستند. سطح روابط و وابستگی بین نقاط روستایی و شهر ایرانشهر نیز بسیار نامتعادل و یک‌طرفه است به طوری که براساس نتایج تحلیل جریان‌ها، نقاط روستایی به دلیل کمبود خدمات و امکانات در اکثر موارد به شهر ایرانشهر و حتّی در مواردی به شهرهای دورتر مراجعه می‌کنند که این امر نشان‌دهندهٔ وضعیّت نامطلوب امکانات و خدمات و توسعه‌نیافتگی نقاط روستایی است. نتایج پرسش‌نامه نیز نشان داد شهر ایرانشهر در توسعهٔ ساختارهای اقتصادی، فرهنگی و زیربنایی نقاط روستایی تأثیر زیادی نداشته است و فقط در بخش اجتماعی تا حدّ متوسّطی تأثیرگذار بوده است؛ بنابراین با توجّه به نتایج کلّی تحقیق، فرضیهٔ تحقیق تأیید نمی‌شود و ایرانشهر در توسعهٔ نقاط روستایی موفق نبوده است که در نهایت می توان گفت برای توسعهٔ نقاط روستایی، استقرار فضایی متوازن جمعیّت،

خدمات و امکانات در سطح شهرستان ضروری است و باید برنامه‌ریزی ناحیه‌ای متناسب با پتانسیل‌های نقاط روستایی تدارک دیده شود؛ بنابراین در راستای توسعهٔ نقاط روستایی پیشنهادهایی به شرح زیر ارائه می‌شود.

۱- توسعه و تجهیز شهر میانی ایرانشهر به انواع خدمات و امکانات آموزشی، درمانی، تجاری، فرهنگی و ورزشی بیشتر تا ضمن برآورده کردن نیازهای مردم شهر و نقاط روستایی اطراف از مراجعهٔ آن‌ها به مرکز استان جلوگیری کند.

۲- تهیّهٔ برنامهٔ جامع منطقه‌ای و توسعه و تقویت نقاط سکونت‌گاهی در سطح شهرستان به انواع خدمات و امکانات زیربنایی و روبنایی مانند مراکز شهری کوچک، مراکز بخش، مراکز دهستان و نقاط روستایی کوچک تا سبب توزیع متعادل‌تری بین جمعیّت و خدمات در سطح شهرستان شود.

۳- تقویت و تجهیز شبکهٔ ارتباطات و حمل‌ونقل روستایی با توجّه به این‌که نقاط روستایی با محدودیت‌هایی در زمینهٔ راه‌های آسفالته، خدمات پستی و مخابراتی و اینترنت روبرو هستند.

٤- حمایت دولت از ایجاد بازارچه‌های محلّی در مراکز شهرستان، بخش و دهستان‌ها برای فروش محصولات بومی و فراهم کردن زمینه‌هایی برای صادرات به داخل و خارج.

٥- سرمایه‌گذاری و حمایت بخش دولتی و خصوصی در بخش صنایع دستی روستایی مانند صنعت بومی سوزن‌دوزی که یکی از منبع اصلی درآمد روستاییان به شمار می‌رود و ایجاد بازارهایی برای فروش در داخل و خارج از کشور.

٦- سرمایه‌گذاری بخش دولتی و خصوصی در زمینهٔ گردشگری روستایی در دهستان‌های دامن، ابتر و بزمان با توجّه به داشتن جاذبه‌های طبیعی نظیر رودخانهٔ دامن، نخلستان‌های ابتر و آتشفشان نیمه‌فعّال بزمان که می‌توانند سبب درآمد مردم این نقاط شود.

کتاب‌نامه

۱. افراخته، ح. (۱۳۸۰). روابط متقابل شهر و روستا مطالعهٔ موردی: ایرانشهر. *مجلهٔ علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز*، ۲، ۷۳ – ٤۹.

۲. امکچی، ح. (۱۳۸۳). *شهرهای میانی و نقش آن‌ها در چارچوب توسعهٔ ملّی*. چاپ اوّل. تهران: مرکز مطالعات وتحقیقات شهرسازی و معماری ایران.

۳. حاتمی‌نژاد، ح.، پورحسین، ح.، محمدپور، ص.، منوچهری میاندوآب، ص. (۱۳۹۰). تحلیل عملکرد فضایی شهر میانی مرند در سطح شهرستان مرند. *مجلهٔ پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ۸۷*، ٤۳ – ۲۳.

٤. حسین‌زاده دلیر، ک. (۱۳۸۰). *برنامه‌ریزی ناحیه‌ای*. تهران: انتشارات سمت.

۵. رضوانی، م. (۱۳۸۳). سنجش و تحلیل توسعه‌یافتگی نواحی روستایی در شهرستان سهند. *مجلهٔ جغرافیا و توسعهٔ ناحیه‌ای، ۳*، ۱۵۸–۱٤۳.

٦. رهنمایی، م.، شعبانی‌فرد، م.، اکبرپور سراسکانرود، م. (۱۳۸۸). توسعهٔ استراتژیک شهرهای میانی ایران با تأکید بر رویکرد CDS راهی به سوی توسعهٔ منطقه‌ای. *مجلهٔ آمایش سرزمین، ۱*، ٥٤– ۲۱.

۷. زیاری، ک.، تقی اقدم، ج. (۱۳۸۷). عملکرد شهر میانی خوی در توسعهٔ فضائی استان آذربایجان غربی. *پژوهش‌های جغرافیایی*، ٦۳ ، ۲۸ – ۱۵.

۸. زیاری، ک. (۱۳۸۸). *اصول و روش‌های برنامه ریزی منطقه‌ای*. چاپ هشتم. تهران: دانشگاه تهران.

۹. سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی. (۱۳۹۰). سال‌نامهٔ آماری استان سیستان و بلوچستان.

۱۰. سرائی، م.، کمائی زاده، ی. (۱۳۹۲). تعیین درجهٔ توسعه‌یافتگی شهرستان‌های استان یزد از لحاظ دسترسی به مراکز بهداشتی و درمانی با استفاده از مدل موریس. *فصل‌نامهٔ آمایش محیط*، ٦(۲۲)، ٦۳–۸۰ .

۱۱. سرور، ه.، لاله‌پور، م. (۱۳۸۹). نگرشی بر نقش کانونی شهرهای کوچک و میانی در توسعهٔ منطقه‌ای. *ماه‌نامهٔ شهرداری‌ها، ٧٤*، ۱۵ – ۱۰.

۱۲. شکور، ع.، شمس‌الدینی، ع.، زارع، ا.، کریمی، ف. (۱۳۹۲). تحلیلی بر درجهٔ توسعه‌یافتگی نواحی روستایی شهرستان مرودشت با استفاده از مدل موریس و ضریب اختلاف. *مجلهٔ پژوهش و برنامه ریزی روستایی، ٤*، ٧٤–٤۹.

۱۳. شکویی، ح. (۱۳۸۵). *دیدگاه‌های نو در جغرافیای شهری*. جلد اوّل. چاپ دهم. تهران: انتشارات سمت.

۱٤. شکویی، ح.، باقری، ا. (۱۳۷۷).کارکرد شهرهای میانی در توسعهٔ ناحیه‌ای، نمونهٔ موردی: نجف‌آباد و خمینی شهر. *مجلهٔ مدرس علوم انسانی، ۸* ، ۱۱۷ – ۸۵.

۱۵. شمس، م. (۱۳۷۳). *نقش شهرهای میانی در توسعهٔ فضائی استان همدان با نگرش بر شهر ملایر.* (پایان‌نامهٔ منتشر نشدهٔ کارشناسی‌ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری)، دانشگاه شهید بهشتی، ایران.

۱۶. عنابستانی، ع.، روستا، م.، آوریده، ا.، صیادی آبگلی، م. (۱۳۹۳). مقایسهٔ تطبیقی سطح برخورداری سکونت‌گاه‌های روستایی با استفاده از مدل ضریب ویژگی و موریس(مطالعهٔ موردی بخش میمند –شهرستان فیروزآباد). *فصل‌نامهٔ جغرافیایی چشم‌انداز زاگرس، ۱۹*(۶)، ۱۱۹-۹۹.

۱۷. قرخلو، م.، حسینی امینی، ح.، رجایی، س. (۱۳۸۷). نقش شهرهای میانی در تعادل ناحیه‌ای، مورد مطالعه: شهر میانی شهرضا استان اصفهان. *مجلهٔ جغرافیا و توسعهٔ ناحیه‌ای، ۱۱*، ۱۶۶ – ۱۴۷.

18. Barrios, E. B. (2008). Infrastructure and rural development: Household perceptions on rural development. *Progress in Planning*, *70*(1), 1-44.

19. Clayton, B. D., Dent, D., & Dubois, N. (2003). *Rural planning in developing Countries.* London: Earth scan Publication Ltd.

20. Henry, N. (2007). Small towns and urban planning in developing country. *Urban Studies, 33*(94), 946.

21. Jerve, A. M. (2001). Rural–urban linkages and poverty analysis. In A. Grinspun et al. (Eds.), *Choices for the poor: lessons from national poverty strategies* (pp. 89–120). Bergen and New York: CMI/UNDP.

22. Kaur, R. (1995). *Urban-rural relations: A geographical analysis*. India: Anmol Publications PVT. LTD.

23. Lynch, K. (2005). *Rural-urban interaction in the developing world*. London & New York: Rutledge.

24. Owusu, G. (2005). The changing views on the role of small town's rural and regional development in Africa. In A. & Leech, R. (Eds.), *Cities in the World* (pp.1500-2000). London: SPMA/Maney Publications.

25. Pederson, P. O. (1992). The structure of small service centers under conditions of uncertain supplies. *International Regional Science Review*, *14*(3), 307-317.

26. Tacoli. C. (1998). Rural-urban interactions: A guide to the literature. *Environment and Urbanization*, *1*(3), 147-166.

27. The United Nations Development Programme (UNDP). (1992). *Human development report*. New Yok & Oxford: Oxford University Press.